

**МОВНІ КОНТАКТИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
ТА ЕТНОКУЛЬТУРНІ ФАКТОРИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ /
LANGUAGE CONTACTS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION
PROCESSES, AND ETHNIC AND CULTURAL FACTORS
OF INTERCULTURAL COMMUNICATION**

Н.Є. Леміш, доктор філологічних наук, доцент,

професор кафедри прикладної лінгвістики,

порівняльного мовознавства та перекладу

С.А. Матвєєва, кандидат філологічних наук, доцент,

професор кафедри прикладної лінгвістики,

порівняльного мовознавства та перекладу

НПУ імені М.П. Драгоманова

**МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ
КРИЗЬ ПРИЗМУ ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ**

Національні асоціації є неповторними для кожної мови, оскільки репрезентують результат засвоєння соціального досвіду (Исаев, 2015), однак не фіксуються у тлумачних і перекладних словниках. Як правило, їх поділяють на ті, що пов'язані з внутрішньомовними чинниками (тобто мотиваційними: внутрішня форма слова, вплив переносних значень, входження слова в певні словотвірні парадигми, звукові зближення тощо), і ті, що зумовлюються національно-культурним контекстом у найширшому розумінні. Хоча асоціації ї належать до периферії семантичної структури слова, однак вони є дуже важливими для міжкультурного спілкування, оскільки часто стають причиною перешкод у міжкультурній комунікації. З огляду на той факт, що в епоху глобалізації першочергової важливості набула “проблема виховання терпимості до чужих культур, пробудження цікавості та поваги до них, подолання в собі почуття роздратування від надмірності або недостатності чужих культур чи

просто несхожості їх із власною” (Селіванова, 2011), вивчення національних асоціацій стає все більш *актуальним*.

Метою нашої розвідки є опис результатів асоціативного експерименту, проведеного задля виявлення периферійних семантичних значень слова-стимулу ЛЮДИНА і найближчих до нього гіпонімів, щоб подолати перешкоди в міжкультурній комунікації, викликані специфікою української національної культури.

Визначаючи міжкультурну комунікацію як “символічний, інтерпретаційний, трансакційний, контекстуальний процес, у межах якого люди з різних культур формують спільні значення” (Lustig&Koester, 2007), акцентуємо саме на властивостях асоціацій передавати культурні розбіжності не лише за національністю, етнічністю, але й за релігійним віруванням, статтю, віком, географічним регіоном, політичною ідеологією, фізичними вадами, сексуальною орієнтацією, т.п. Це свідчить про здатність даних психолінгвістичного (вільного / цілеспрямованого асоціативного) експерименту, як одного з найефективніших методів вивчення свідомості (Козлова, 2015), виявляти специфіку сучасної мовної особистості (Вебер, 2009), корегуючи уявлення етносів про національні картини світу.

Нами було проведено вільний асоціативний експеримент зі словами-стимулами ЛЮДИНА, ЧОЛОВІК, ЖІНКА, ЮНАК, ДІВЧИНА. Групою респондентів виступили студенти факультету іноземної філології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Напроти кожного слова-стимулу інформанти повинні були записати перше слово (словосполучення), що спадало їм на думку при візуалізації цього слова. Отримані слова-реакції, залежно від способу асоціювання, розділились на парадигматичні (тобто того самого граматичного класу, що й слова-стимули, – іменники як результат синонімічного переносу, антонімічного, метафоричного, метонімічного тощо, на позначення характерних рис, або особові займенники) та синтагматичні (іншого граматичного класу ніж слова-стимули – прикметники, дієслова, прислівники).

Так, на стимул **ЛЮДИНА** було отримано **123 реакції** (з яких відмінних – 70): парадигматичні, представлені **51 іменником**: *особистість 6, чоловік 3, жінка 1, мама 1, володар 1, громадянин 1, індивід 1, істота 1, особа 1, пітекантроп 1, створіння 1, творець 1, населення 1, покоління 1, нація 1, соціум 1; життя 9, розум 6, тіло 4, добро 4, світ 3, природа 2, дерево 2, голова 1, душа 1, організм 1, дія 1, Земля 1, мир 1, помада 1, проблеми 1, допомога 1; тварина 3, мавпа 1, павук 1, пес 1, собака 1; свідомість 2, інтелект 1, сила 1; відповідальність 2, вихованість 1, гідність 1, гуманність 1, доброта 1, здібність 1, людяність 1, милосердя 1, мудрість 1, чесність 1, рівність 1; 1 займенником: Я 2; 4 словосполученнями: *жива істота 3, homo sapiens 1, образ людини 1, щось прекрасне 1; синтагматичні – 13 прикметниками*: *розумна 10, добра 4, жива 4, велика 2, ввічлива 1, весела 1, ліниві 1, неповторна 1, нещасна 1, спокійна 1, стривожена 1, чуйна 1, щаслива 1; відсутність реакції: 1.**

На стимул **ЧОЛОВІК** отримано **121 реакцію** (з яких відмінних – 63): парадигматичні – **43 іменника**: *захисник 3, батько 2, тато 2, дружина 2, жінка 2, хазяїн 1, чоловік 1 (муж), мужик 1, людина 1, вусач 1, господар 1, електрик 1; сила 14, мужність 9, вірність 1, впевненість 1, відвага 1, грубість 1, мудрість 1, серйозність 1; опора 10, захист 3, підтримка 3, любов 3, кохання 2, довіра 1, зрада 1, мета 1, мрія 1, надія 1, тепло 1; борода 2, голова 2, анімус 1, робота 5, праця 1, бізнес 1, сім'я 2, весілля 1, машина 1, обручка 1; дуб 2, дерево 1; 4 словосполучення: *затишний дім 1, захисник сім'ї 1, разумное существо 1, член суспільства 1; синтагматичні – 16 прикметників*: *сильний 5, коханий 3, мужній 2, хоробрий 1, відданий 1, відчайдушний 1, вірний 1, високий 1, добрий 1, дорослий 1, молодий 1, розумний 1, серйозний 1, найголовніший 1, наречений 1, чистий 1.**

На стимул **ЖІНКА** – **117 реакцій** (з яких відмінних – 71): парадигматичні – **51 іменник**: *мати 10, господиня 6, матір 4, мама 3, діти 3, сім'я 3, берегиня 2, дружина 1, домогосподарка 1, домогосподиня 1, дитина 1, компанія 1, чоловік 1, подруга 1, Лера 1; аніма 2, ідеал 1; верба 1, квітка 1;*

голова 1, шия 1; кухня 4, дім 3, затишок 3, спокій 1; краса 5, жіночність 4, мудрість 3, врода 1, прекрасне 1, ніжність 1, слабкість 1, тендітність 1, хитрість 1, юність 1, відповідальність 1; турбота 2, любов 2, материнство 1, підтримка 1, піклування 1, тепло 1, лагідність 1, ласка 1; біда 1; успіх 1; кішка 1; лікування 1; літак 1; сукня 1, обручка 1; **4 словосполучення:** хранителька вогнища 1, романтичний вечір 1, сімейне вогнище 1, виховання дітей 1; синтагматичні – **16 прикметників:** гарна 4, вірна 2, ніжна 2, красива 2, вагітна 1, прекрасна 1, слабка 1, розумна 1, сильна 1, терпляча 1, хитромудра 1, чарівна 1, неймовірна 1, люба 1, молода 1, літня 1.

На стимул **ЮНАК** – **121 реакцію** (з яких відмінних – 72): парадигматичні – **47 іменників:** молодість 13, сила 9, мужність 6, сміливість 1, хоробрість 1, свобода 1, наївність 1, норавливість 1, відважність 1, відповідальність 1, впевненість 1; моряк 2, дівчина 2, жінка 1, джентльмен 1, козак 1, дитина 1, матрос 1, хлопець 1, роботяга 1, спортсмен 1, студент 1, 2 брати 1, парубок 1; емоції 1, логіка 1, романтика 1, прагнення 1, веселощі 1, витівки 1; футбол 1, цілі 1, м'яч 1, кросівки 1, джинси 1, машина 1; армія 1, війна 1, військо 1; кохання 3, любов 1, закоханість 1, дружба 1, довіра 1, краса 1; орел 1, куц 1; **5 словосполучень:** дуже маленький хлопчик 2, молодий хлопець 1, молодий чоловік 1, вічно молодий 1, високий зріст 1; синтагматичні – **18 прикметників:** молодий 10, мужній 4, сильний 3, хороший 2, красивий 2, сміливий 2, веселий 2, високий 2, працьовитий 1, приємний 1, розумний 1, спритний 1, хоробрий 1, чесний 1, молодий 1, махонький (рос.) 1, білявий 1, коренастий 1; **відсутність реакції:** 2.

На стимул **ДІВЧИНА** – **123 реакції** (з яких відмінних – 59): парадигматичні – **36 іменників:** красуня 4, жінка 3, хлопець 3, хлопчик 1, блондинка 1, людина 1, кокетка 1, краля 1; краса 22, молодість 6, юність 5, ніжність 2, невинність 1, нерозважливість 1, охайність 1, привабливість 1, логіка 1, любов 1; весна 4, квітка 3, квіти 2, барвінок 1; весілля 1, допомога 1, емоції 1; очі 1, посмішка 1, коса 1, волосся 1, голос 1; сукня 3, плаття 1, прикраси 1, туфлі 1, косметика 1, бант 1; **5 словосполучень:** майбутня мати

1, молода жінка 1, молода людина 1, дві довгі коси 1, довге волосся 1; синтагматичні – 17 прикметників: гарна 10, красива 10, мила 1, незалежна 1, прекрасна 1, приваблива 1, столична 1, струнка 1, рідна 1, сильна 1, сором'язлива 1, усміхнена 1, юна 1, рожевий 1, кароока 1, закохана 1, довговолоса 1; відсутність реакції: 1.

Розмаїття отриманих реакцій дозволяє зробити висновки про наявність повторюваних та індивідуальних ментальних моделей, що характеризують свідомість українських громадян.

Висновки. Результати асоціативного експерименту відображають зв'язки між об'єктами, зумовлені як суспільними, так і історичними, політичними особливостями України. Повторювані асоціації свідчать про асоціативні норми, характерні для лінгвокультурної української спільноти: ЛЮДИНА: *розумна 10 (розум 6), життя 9 (жива 4), особистість 6, добра 4 (добро 4), тіло 4, чоловік 3, світ 3, тварина 3; ЧОЛОВІК: сила 14 (сильний 5), опора 10, мужність 9, захисник 3 (захист 3), підтримка 3, любов 3 (коханий 3); ЖІНКА: мати 10 (матір 4, мама 3), господиня 6, краса 5, гарна 4, жіночність 4, кухня 4, мудрість 3, діти 3, сім'я 3, дім 3, затишок 3; ЮНАК: молодість 13 (молодий 10), сила 9 (сильний 3), мужність 6 (мужній 4); ДІВЧИНА: краса 22 (гарна 10 / красива 10 / красуня 4), молодість 6, юність 5, весна 4, квітка 3, жінка 3, хлопець 3, сукня 3, що, у свою чергу, є ключем до розуміння фрагменту національної картини світу, пов'язаного з призначенням / роллю людини (чоловіка, жінки, юнака, дівчини) в житті та суспільстві.*

Отримані дані закладають **перспективи** для проведення серії психолінгвістичних експериментів з ключовими словами-стимулами і подальшого удосконалення українського асоціативного словника на основі кількісного аналізу, що є ефективним інструментом виявлення специфіки національної свідомості.

Список використаних джерел

1. Вебер, А. (2009). Национальная картина мира в зеркале ассоциативного словаря. *Вестник Герценовского университета. Народное образование. Педагогика* (с. 53).
2. Исаев, Ю.Н. (2015). Ассоциативный эксперимент как источник изучения языковой картины мира в как метод когнитивного исследования. *Вестник Чувашского университета. Филологические науки. Языкознание. № 2* (с. 156).
3. Козлова, Н.А. (2015). Опыт использования данных ассоциативного эксперимента в исследовании фрагмента языковой картины мира. *Вестник Кемеровского государственного университета. Филология. № 4 (64). Т. 1* (с. 138).
4. Селіванова, О.О. (2011). *Основи теорії мовної комунікації: підручник* (с. 274). Черкаси: Вид-во Чабаненко Ю.А.
5. Lustig, M.W., Koester, J. (2007). *Intercultural competence: interpersonal communication across cultures* (p. 46). [5th ed.]. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press.

**К.І. Мізін, доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземної філології,
перекладу та методики навчання
ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди”**

КУЛЬТУРНА ЛІНГВІСТИКА ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЯ ЯК “ЗАХІДНИЙ” І “ПОСТРАДЯНСЬКИЙ” ВАРІАНТИ ЛЮДИНОЗНАВЧОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Існують певні підстави для того, щоб надати культурній лінгвістиці та лінгвокультурології статусу “західного” й “пострадянського” варіантів того